ПАВЕЛ ЙОЗЕФ ШАФАРИК
(1795-1861)

Павел Йозеф Шафарик (известен също и с чешкия вариант на името си Шафаржик) е основополагаща фигура на европейската славистика. Той е словак по народност, но най-активният етап от творческата му дейност е свързан с контекста на Чешкото възраждане. "История на славянския език и литература по всички наречия" е издадена на немски език през 1826 г. (Под "наречие" Шафарик има предвид всеки отделен славянски език). Този труд се състои от въведение и две части и включва сведения за прародината, историята, литературата и езика на всеки славянски народ. Шафарик разделя славяните на два клона – югоизточен и северозападен. Към югоизточния отнася руснаци, сърбо-хървати (сърби, българи, босненци, черногорци, славонци и далматинци) и словенци, а към северозападната група – чехи, словаци, поляци и лужичани.

Предложените откъси са първият български превод на този основополагащ за славистиката труд. Направени са по изданието:

Pavel Jozef Šafárik
Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, *Bautzen, 1983*

Из "ИСТОРИЯ НА СЛАВЯНСКИЯ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ПО ВСИЧКИ НАРЕЧИЯ"

Уводна част

Така както всеки по-голям народ се състои от няколко по-малки народа, споени помежду си благодарение на общия си произход, така и езикът на този по-голям народ трябва да се разглежда като съвкупност от различни наречия. От това логично следва, че и езикът на славяните трябва да се раздели на няколко наречия. Не е толкова лесно обаче да се определи броят на тези наречия; затруднения срещат и опитите да се открие техният общ източник (...).

Основни черти в славянската народопсихология са: религиозност, трудолюбие, простодушна ведрост, сговорчивост, любов към родния език (...).

"Съдба и състояние на литературната култура на славяните като цяло"

Славянските наречия не възникват по едно и също време, нито пък имат еднакъв късмет (...). С покръстването на славяните започва нова епоха в културната им история. Най-напред Кирил и Методий, а след това други гръцки, а и италиано-немски монаси въвеждат в християнството най-напред южните славяни. По това време славяните получават от Гърция или за първи път, или наново след загубата на своята индийско-славянска праазбука "божественото благодеяние на буквите – тази предпоставка на всички култури!". Звездата на един нов духовен живот изгрява в Сърбия, Босна, България, Панония и Моравия. Кирил и Методий основават богослужението на местния език. Наречието, с което си служат двамата апостоли при превеждането на книгите, бе (както по-късно в Италия тосканското и в Германия горносаксонското) важно за образуването на книжовен език на славяните и за създаване на духовна общност сред отделните части на този широко разпространен народ. Тогава внезапно появилият се раздор между източната и западната църква дава съвсем друг обрат на събитията и осуетява осъществяването на красивата надежда. Чехите и поляците, покръстени от духовници на римската църква, никога не приемат изцяло кирилицата, а издигат постепенно за книжовен език свое наречие, което се е изписвало с латинско писмо, но

модифицирано по собствен латинско-тевтонски модел. Кирилицата е потискана и в Панония, и в Далмация. Тамошните епископи вземат за страната си, още докато Методий е бил жив, препис на Псалтира и точно тези, окупирани от привържениците на латинизма, провинции приемат глаголическата азбука; след многократни опити и настоявания им е разрешено да извършват богослужението на родния си език. По-голямата част от славяните обаче приемат за свое писмо различни модификации на латинската графична система. Само Сърбия и Русия, където азбуката на Кирил и преводът му на Библията пускат корени сто години след тяхното възникване, а по-късно Молдова, Влашко, част от Панония и Полша остават верни на кирилицата и на старославянския църковен език. Така възможността този огромен народ, който има една религия, един език (а може би един и същ водач?), да се превърне в едно цяло се разрушава от непредвидими бури (...). Същинското и най-голямо нещастие за славянския народ и неговия хубав език е, че тези мирни селяни и търговци, забравили в своето простодушие да помислят за поводите за война, биват покорени на юг от маджарите и турците, на запад от немците, а на изток от монголците. Това не става по едно и също време, но резултатът е еднакъв за всички славяни – езикът на чуждоземния поробител иззема всички функции на родния език (...). Макар и да се оказват разделени и чужди едно на друго не само в религиозно, но и в политическо отношение, всички славянски племена продължават да работят за усъвършенстването на своя език. И в Русия, както и в Сърбия, столетия наред се използва кирилският църковен диалект, на който се създават паметници на най-ранната духовна култура в областта на теологията, поезията, законодателството и историята. Литературата на далмато-хърватските глаголаши пък остава от самото начало ограничена само в религиозната тематика. Понеже потисничеството е незначително, то кълновете на литературната култура се появяват най-напред в Чехия, а по-късно и в Полша. В Чехия местният език стига до високи върхове на развитие и усъвършенстване през XIII и XIV век, но най-вече през XV век; XVI век е не по-малко благоприятен за развитието на чешката култура, но с последвалата 30-годишна война и с настъпилото религиозно разцепление след това се отбелязва нейното западане. Полша се радва на растеж в областта на езика през целия XVI век; това е в истинския смисъл златният век на полската литература, който продължава до средата на управлението на Сигизмунд III (†

1632). Към края на неговото управление обаче започва и застоят, който продължава до възкачването на трона на Август III († 1763). Словенците в Крайна, Каринтия и Щирия започват след Реформацията да се занимават с езика си, но скоро след последвалите религиозни вълнения зародилата се културна дейност замира. Беден на културни събития е монголският период в Русия и турският в Сърбия. Едва в края на XVII век в Русия наред с църковния език започва да се развива и местното наречие. А от 1700 г. по интензивното развитие на книжовната дейност русите изпреварват чехите, при които след 1620 г. започва упадък. Оттогава националната култура, а с това и литературното култивиране на езика в Русия върви щастливо напред. Около 1764 г. при австрийските сърби се появяват патриотични движения, чиято основна цел е създаването на книжовен език. Около стотина години по-рано процъфтяващата с оглед на литературата малка славянска република Дубровник върви към своя залез; Далмация, Хърватско, Словения и населяваната от лужишки сърби Лужица, където сами издигат по времето на Реформацията местното наречие за книжовен език, остават в по-ново и най-ново време сравнително бедни на духовна продукция; словаците в Унгария пък след Реформацията се обединяват с чехите, наслаждавайки се в пълна степен на предимствата, които им предлага развитият чешки език.

Висока оценка може да се даде на всички творби, които през вековете са спомогнали за издигането и развитието на отделните наречия. Всички те са изиграли решаваща роля за по-нататъшното усъвършенстване на литературата и културата на съответния народ. От началото на XIX век при повечето славянски народи започва да се развива по-оживен духовен живот (...). Големи литературни съкровища притежават безспорно Русия и Полша, следвани от чехите. В духовната история на всеки народ религиозната литература е както едно от най-силните и въздействащи средства, така и нетленен паметник за усъвършенстването на езика. Преводите на светите книги на християнската религия на славянски езици са с такова качество, че от векове насам благодарение на тях оживява словото на истината с неподправената си чистота и вечно млада свежест и сила. Преводите на Библията на русите, сърбите, поляците, чехите, словаците и лужичаните са едновременно както неизчерпаемо съкровище, така и класически образец на съответния език. Няма други народи, които да полагат толкова много старания за запазването и облагородяването на това божествено благодеяние.

Всепризнато е, че народната поезия е първото образователно стъпало на всеки пробуден и осъзнал се за по-висок духовен живот народ; и от първичната народна поезия пътят минава през облагородените форми на път за светите зали на спокойната, сериозна наука. Първичната народна поезия не се чувства никъде така добре, както при славяните; но музите на Древна Елада и Рим наред с Омир и Хораций не бива да се срамуват от някои по-стари или по-нови славянски певци. Езикът на поетичното изкуство се присъединява непосредствено, макар и по-късно, към езика на красноречието. И тук може да се открие духовно родство между удивителния поток от думи на Демостен и Цицерон и ораторския гений на Потоцки. Теологията, филологията, философията, политиката, правните науки, математиката, природните науки, медицината и историята заедно с техните помощни науки намират при славяните в най-ново време будни сътрудници. Приятно чувство завладява всяко патриотично сърце, когато се вглежда в националната култура на славяните (...).

Но колко различни са обстоятелствата, при които протича духовният живот на гърците и славяните! Всяко гръцко племе пише на свое наречие, както и славяните, но всички племена използват една и съща азбука, една и съща ортография! А славяните! Те имат два вида религиозна обредност (понеже протестантите следват избраната от католическите славяни обредност) и две азбуки - кирилица (глаголицата при католическите илири е само неразпозната разновидност) и латиница. И няма надежда всичко това да се обедини някога. Но все още тези две основни половини не са толкова силни поотделно, колкото някои други народи в Европа, чиито език и литература разцъфтяват независимо една от друга. Латинската половина има това предимство, че чрез приемането на латинската графична система, която може да се нарече и европейска, се улеснява комуникацията и сближаването с останалите образовани европейци (...).

Факт е, по мое вътрешно убеждение, че в сравнение с латиницата кирилицата е много повече от едно универсално писмо за славяните – и в това е нейното предимство.

Превод от немски: **Мария Влаева**